

Marica Popić-Filipović, prof. etnologije i ruskog jezika
Viši kustos Odjeljenja za etnologiju
Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, Sarajevo
Bosna i Hercegovina

ODJELJENJE ZA ETNOLOGIJU I NJEGOVA ULOGA U OČUVANJU KULTURNOG NASLIJEĀA

Abstrakt

Organizirana zaštita kulturnog naslijeĀa u Bosni i Hercegovini je otpočela već sredinom XIX stoljeća, kada su doneseni prvi zakonski akti. Pored državnih organa, brigu o kulturnom naslijeĀu preuzimaju i udruženja građana, i novoosnovane institucije, kao što je Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine. U drugoj polovici XX stoljeća se osnivaju i zavodi za zaštitu kulturnog, historijskog i prirodnog naslijeĀa, sa zadatkom da se brinu o zaštiti, očuvanju i revitalizaciji kulturne, historijske i prirodne baštine. U ovom članku autorica se fokusira na ulogu Odjeljenja za etnologiju Zemaljskog muzeja BiH u očuvanju kulturne baštine, tj. materijalnog (pokretnog i nepokretnog) i duhovnog (nematerijalnog) naslijeĀa. Vršeci etnološko-folkloristička istraživanja na cijelom području Bosne i Hercegovine, stručnjaci Odjeljenja za etnologiju Zemaljskog muzeja BiH, doprinijeli su očuvanju i stručnoj i znanstvenoj valorizaciji kulturnog naslijeĀa naroda Bosne i Hercegovine.

Ključne riječi:

kulturno naslijeĀe, zakonska zaštita, pokretno i nepokretno kulturno naslijeĀe, etnografski predmeti, etnološka i folkloristička istraživanja.

Promišljajući o temi koju su organizatori savjetovanja ove godine ponudili sudionicima-kolegama muzealcima i inim djelatnicima u institucijama kulture-zaštitarima, pred očima mi se javila slika brojnih etnografskih predmeta sačuvanih u muzejskim kolekcijama, ali, više od toga, i onih svakodnevno upotrebljavanih, trošenih i tijekom vremena potrošenih. Koji su to segmenti kulture življenja jednog naroda koji čine njegovu kulturnu baštinu? Čovjeka (narod), kao nosioca odreĀenog kulturnog identiteta, prepoznamo po: govoru, odjeći, usmenim narodnim predanjima, društvenim odnosima u lokalnoj zajednici,

običajima i vjerovanjima, tradicionalnoj muzici, tradicionalnoj arhitekturi, uređenju kuće, ishrani, tradicionalnim zanatima, načinu obrade zemlje, uzgoju stoke i mnogim drugim elementima koji čine predmet proučavanja etnologije/kulturne antropologije i folkloristike, odnosno koji čine pokretno i nepokretno materijalno i duhovno kulturno naslijeđe. Etnologinja Beata Gotthardy¹ za kulturno naslijeđe koristi izraz *kulturno dobro* i definira ga na sljedeći način: “*Kulturno dobro je ljudskim radom i iskustvom stvorena vrijednost koja ima kulturno i povijesno značenje*”. Drugim riječima, kulturno dobro je sve što je proizvedeno na određenom prostoru i u određenom vremenu, dok Aleksej Gotthardy-Pavlovsky smatra da je “*masovnost određenih predmeta vrijednost po sebi koju treba čuvati jer svjedoči o kulturnom stupnju i odnosima koji su vladali u tradicijskoj kulturi koja ih je proizvela,...*”²

Pri pomenu kulturnog naslijeđa, prva misao se veže za arhitektonske objekte historijske vrijednosti, (dok, prema Ž. Španičeku “... u konkurenciji drugih *elitnijih* spomenika za uvijek ograničena sredstva, *tradicijska graditeljska baština* samo iznimno nalazi mjesta u finansiranju iz državnog proračuna”³, zatim za arheološka nalazišta, ili za one segmente tradicionalne kulture življenja koje u javnosti prezentiraju folklorna udruženja. Samo u rijetkim prilikama sintagma *kulturno naslijeđe* izaziva asocijaciju na upotrebne predmete naše svakodnevnice—poljoprivredne alatke, seosko pokuštvo, zanatske proizvode, transportna sredstva, odnosno na nematerijalno naslijeđe—godišnje običaje i običaje vezane za životni ciklus, narodna vjerovanja i narodno liječenje, usmena narodna predanja, društvene igre, jezik, itd., *obične* predmete koji čine bazu kulturnog naslijeđa.

Briga o kulturnom naslijeđu na prostorima europskog kontinenta je započela dosta davno, a kao jedan od najranijih dokumenata se spominje Edikt iz 458. godine, kojim se u Rimu zabranjuje rušenje starinskih javnih građevina, hramova, ...⁴. Sljedeći dokument iste namjene je *Bula Pape Pavla II* iz 1462. godine⁵, kojom se zabranjuje rušenje antičkih gradova. Pravnim aktom iz 1624. godine, *zabranjuje* se podizanje novih objekata uz antičke zgrade ili na njihovim temeljima, odnosno „iznošenje statua, figura, starina, ornamenata, arheoloških radova” iz crkve, bez odobrenja. Godine 1704. je izdata *Naredba* o prijavi nalaza skulptura, mozaika i sl. Kraljevina Švedska, 1630. godine,

¹ Žarko Španiček, Sekcija: Etnologija i zaštita tradicijske kulturne baštine, Etnološka tribina 24, vol. 31, Zagreb 2001., str. 143 (vidi fus notu 1).

² Žarko Španiček, nav. članak, str. 143.

³ Isto, str. 142.

⁴ M. Serdarević, Pravna zaštita kulturno-historijskog naslijeđa BiH (nastajanje, očuvanje, destrukcija), Međunarosni centar za mir, Sarajevo, 1997. g., str. 25 (Navedeno prema, Dr. Stevan Tomić, Pravna zaštita spomenika kulture u Jugoslaviji, Beograd 1958., str.7.).

⁵ M. Serdarević, nav. djelo, str. 25 i 33.

osnovala je *Državno nadleštvo* zaduženo za brigu o spomenicima kulture, uključujući i evidenciju i održavanje, a Francuska je 1793. godine pristupila *inventarizaciji* starina. U okviru šerijatskog pravnog sistema, prvim pravnim aktom se smatra *Deklaracija* koju je 623/4. godine Muhamed a.s. uputio manastiru sv.Katarine na Sinaju, kojom se garantira očuvanje crkava i crkvene imovine. I tursko zakonodavstvo (pod čije je pravno uređenje, u tom periodu, potpadala i Bosna i Hercegovina), temeljilo se na odredbama šerijatskog prava, pa je Sultan Mehmed II, 28. maja 1463. godine, izdao *Ahdnamu* bosanskim franjevcima kojom se zabranjuje ugrožavanje crkve⁶.

Prvi potpuni zakon o zaštiti kulturnog naslijeĀa poznat pod nazivom *Lex Pacca*⁷, nastao je 7. aprila 1820. godine. Ovim zakonom je detaljno utvrđena i organizirana zaštita starina u crkvenoj državi, s tendencijom da njegove odredbe budu poštovane i van zidina Rima, tj. *Zakon obuhvata propise o iskopavanju i čuvanju, kao i o zabrani oštećenja, otuđenja, izvoza, opravljanja i obnavljanja bez dozvole...*

U periodu između 1834. i 1859. godine, europske države donose propise o zaštiti naslijeĀa, kako slijedi: Francuska, 1834.g., Pruska, 1848.g., Austrija, 1873. g., Rusija, 1859.g., a 1874. godine Ministarstvo prosvjete Turske izdaje *Naredbu o sprečavanju rušenja starina i raznošenja kamenja*⁸.

Svijest o značaju i potrebi čuvanja, odnosno brizi o kulturnom naslijeĀu Bosne i Hercegovine, prisutna je na našim prostorima više od 150 godina. Još davne 1850. godine, grupa građana, među kojima je bio i fra Ivan Franjo Jukić⁹, prepoznala je *opasnost od nekontroliranog, masovnog iznošenja etnografskih predmeta* iz Bosne i Hercegovine, o čemu je u časopisu *Bosanski prijatelj* napisano: "*Poznato je svima kod nas kako se u Bosni starinske stvari: novci, kamenje, pečati, nalaze i pohlepnim inostrancima uz malu cijenu prodaju... Ja sam od nekoliko godina počeo ovakve stvari sabirati, zato molim sve Bošnjake gdje štogod opaze, da otkupe na moje ime. Ako Bog da sa mojom zbirkom želim metnuti početak Bosanskom muzeju.*"¹⁰

I otomanska vlast, u želji za modernizacijom države i zaštitom kulturnih dobara, 1874. godine, donijela je propise za *Zaštitu i čuvanje spomenika kulture*.

⁶ M.Serdarević, nav. djelo, str. 26, (navedeno prema Mehmed Begović, Vakufi u Jugoslaviji, SANU, Beograd 1963., str. 84.).

⁷ Isto, str. 25.

⁸ Isto, str. 26 (navedeno prema Derviš Taftro, Iz istorije zaštite spomenika kulture u Bosni i Hercegovini do oslobođenja 1945, Naše starine, br. I II/56, str. 5).

⁹ Almaz Dautbegović, Spomenica stogodišnjice rada Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine 1888-1988, Sarajevo 1988., str. 9-20.

¹⁰ Nakon zadnjeg rata u BiH, primjetne su velike sličnosti u vezi sa iznošenjem etnografskih predmeta iz naše zemlje (prim. aut.).

Ideja o osnivanju muzeja, institucije koja će brinuti o kulturnom naslijeđu, dozrijevala je oko 35. godina, da bi 1884. godine “*nekoliko ljudi različitog staleža i zvanja*”, putem lista *Bosnische Post* br. 25 od 21. IX, obavijestilo javnost da se vrše pripreme za osnivanje *Muzejskog društva*.¹¹ U pozivu građanima, izdatom od strane članova Društva, napisano je: “*Mnoge prave dragocijenosti propale su tokom vremena za zemlju možda zauvijek–i to nažalost u posljednjih šest godina; mnogo je uništeno ili dospjelo u ruke nepozvanih...*” U članu 1., *Statuta Društva* se kaže: “*Da osnuje bosansko-hercegovački Zemaljski muzej, u koji će se primiti sve što je arheološki, kulturno-historički, umjetnički i obrtnički značajno i po zemlji svojstveno.*”¹²

Rezultat rada *Društva prijatelja muzeja*, kao i političkih i društvenih interesa *Monarhije*, bilo je osnivanje *Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine* 1888. godine, unutar kojega su rad započela dva odjeljenja : *Arheološko*, u sastavu kojeg je radio i *etnografski odjel*, i *Prirodnjačko odjeljenje*. Od 1892. godine, *etnografski odjel* se izdvaja i radi kao samostalno Odjeljenje. Bez obzira na političku pozadinu kojom se rukovodila, slobodno se može reći da je austro-ugarska vlast činom osnivanja Zemaljskog muzeja BiH, pokazala svoju brigu za očuvanjem kulturnog naslijeđa Bosne i Hercegovine.

Dvadeset i sedmog juna 1892. godine, Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu je izdala *Naredbu o čuvanju historičkih spomenika, postupku sa starinama i drugim, u historičkom i kulturno-historičkom pogledu znamenitih objekata*. Ovaj zakonski akt je predstavljao veoma značajan čin u zaštiti kulturnog naslijeđa u novijoj povijesti BiH. Naredbom je utvrđeno šta se smatra pokretnim i nepokretnim dobrima kulturno-historijskog naslijeđa (koje se nazivaju pokretnim stvarima), koji reprezentiraju historijsku, kulturno-historijsku ili umjetničku vrijednost, a u svrhu njihove „*naučne vrijednosti za povijest uopće*”. Naredba utvrđuje i obavezu pribavljanja dozvola za arheološka iskopavanja, izvoz, pravo preče kupnje, i sl.¹³ Osnivanjem Zemaljskog muzeja i Odjeljenja za etnologiju, započeo je sistematski rad na prikupljanju, naučnoj obradi, čuvanju i izlaganju etnografskog i folklornog naslijeđa naroda u Bosni i Hercegovini. Prikupljanjem, naučnom obradom, čuvanjem i prezentiranjem etnografskog materijala u novoosnovanom Muzeju bavili su se kustosi arheološkog odjeljenja (Ćiro Truhelka, Vejsil Ćurčić), dok su na prikupljanju folklorne građe radili prvi direktor Muzeja Kosta Hörmann i muzikolog Lud-

¹¹ Almaz Dautbegović, Uz stogodišnjicu Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu, Period priprema za osnivanje Zemaljskog muzeja, Spomenica stogodišnjice rada Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine 1888-1988., Sarajevo 1988., str. 9-20.

¹² Etnografski predmeti, kao ni duhovno naslijeđe, još uvijek se ne spominju (prim.aut.). Nada Dijić-Kowalsky (Etnološka tribina 24, vol. 31, Zagreb 2001., str. 165), podsjeća da se „... pojam etnografski, odnosno etnološki spomenik unosi u postojeću legislativu ex Jugoslavije tek od 1967. godine”.

¹³ Mevlida Serdarević, nav. djelo, str. 27 (vidi i fus notu 46).

vig Kuba. Godinu dana nakon osnivanja Zemaljskog muzeja BiH, započelo je izdavanje časopisa *Glasnik Zemaljskog muzeja* u kojem je objavljivana građa ili rezultati naučnih istraživanja o različitim segmentima kulturnog naslijeđa. Kao posebna izdanja, objavljene su: *Zbirka Muslimanskih narodnih pjesama* Koste Hörmana, a nekoliko godina kasnije *Pjesme i napjesvi iz Bosne i Hercegovine*, muzikologa Ludviga Kube¹⁴. Dr. Ćiro Truhelka, prvi kustos Etnografske zbirke, radio je na otkupu većeg broja kompletnih narodnih nošnji iz različitih krajeva Bosne i Hercegovine, koje su već krajem XIX st. bile raritet¹⁵. Drugo područje njegovog interesiranja su bili zanati i proizvođači kućne radinosti, pa su kolekcije Odjeljenja za etnologiju obogaćene proizvodima umjetnih zanata – *kazandžija, kujundžija, oružara, drvorezbara, terzija*, itd. Otkupljeno je i *šest soba* rezbarenih u drvetu, koje čine bazu stalne izložbene postavke. Etnografska istraživanja Truhelka je želio proširiti i na susjedne balkanske zemlje, pa je za Muzej otkupio narodne nošnje Albanije, Kosova, Bugarske i Grčke. Vejsil Ćurčić je smatrao bitnim izučavati i prikupiti predmete narodne privrede, drvorezbarstva, ribolova, lončarstva, oružje, gradsko pokućstvo. Ova dva pionira su svojim djelovanjem, u prvim decenijama rada Zemaljskog muzeja BiH, doprinijeli da se u kolekcijama Odjeljenja za etnologiju sačuvaju predmeti značajni za kulturno naslijeđe Bosne i Hercegovine. Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, 1899. i 1901. godine izdao je *Raspis* u cilju prikupljanja podataka za formiranje *evidencije o dobrima kulturno-historijskog naslijeđa Bosne i Hercegovine*, a na inicijativu Josipa Vančaša. Godine 1911. je usvojena *Rezolucija o zaštiti spomenika kulture*.¹⁶ Kustosi i njihovi saradnici na terenu su strpljivo prikupljali građu i predmete koji svjedoče o svim segmentima života u prošlosti.

Nakon Drugog svjetskog rata, pored Odjeljenja za etnologiju, osnovan je i *Institut za istraživanje folklor*.¹⁷ U obje institucije, koje su nekoliko godina kasnije objedinjene u jednu, počeli su s radom prvi školovani etnolozi – *Špiro Kulišić, Zorislava Marković (Čulić), Cvjetko Popović*, i drugi (*Rade Uhlik* se bavio proučavanjem života i jezika Roma). Mladi stručnjaci su započeli rad na stručnoj i naučnoj obradi muzejskih kolekcija – istraživanju i znanstvenoj valorizaciji etnografske i folklorne građe – narodnih nošnji, seoskih zanata, narodnih običaja, narodne poezije, usmenih narodnih predanja i drugih segmenata kulture življenja naroda u Bosni i Hercegovini, i uveli novu praksu naučno-istraživačkog rada na terenu.

¹⁴ Vlajko Palavestra, Kosta Hörmann, *Spomenica*, str. 35-38.

¹⁵ Nada Miletić, Ćiro Truhelka, *Spomenica*, str. 39-43.

¹⁶ A. Dautbegović, nav. članak, str. 9-20 i M. Serdarević, nav. djelo, str. 28.

¹⁷ Đenana Buturović i Radmila Kajmaković, *Naučna djelatnost u oblasti etnologije 1945-1988.*, *Spomenica*, str. 156.

Od 1957. godine je započela praksa sistematskih *etnološko-folklorističkih* istraživanja regionalnih cjelina u Bosni i Hercegovini. Cilj ovih istraživanja je bio *sabiranje odabrane građe i osvjetljavanje procesa etničkog formiranja ispitivanog stanovništva*.¹⁸ Sistematskim istraživanjem su obuhvaćena područja općina: *Livno, Neum, Imljani, Žepa, Lištica, Derventa, Drežnica, Tešanj, Donji Birač, Zenica, Jablanica, Bjelašnica*, te regije *Istočna Hercegovina, Posavina, Semberija, Cazinska Krajina*, itd. Osim pomenutih oblasti, ispitivana je i problematika: *Srednjovjekovne bosanskohercegovačke narodne tradicije; Život i kultura matičnih oblasti hercegovačkih iseljenika u SAD (Površ i Rakitno); Toponomastika i narodna predanja u dolini rijeke Sane; Porijeklo stanovništva i etnogeneza; Tradicionalni zanati*, i druge teme. Iz prednjeg se vidi nastojanje mladih stručnjaka da naučno-istraživačkim radom bude obuhvaćen cijeli prostor Bosne i Hercegovine.

Naučno-istraživački rad na terenu je praćen i sistematskim otkupom predmeta, u cilju popunjavanja sistematskih zbirki. Do danas, u kolekcijama Odjeljenja sakupljeno je oko 20.000 predmeta materijalne kulture (*nošnje, nakit, tekstilna pomagala, pokućstvo, zanatski proizvodi i alat, gospodarstvene alatke, oružje*, predmeti vezani za *narodne običaje, medicinu i vjerovanja, muzički instrumenti*, i dr., iz svih područja Bosne i Hercegovine¹⁹, više stotina tisuća zapisa folklorne građe (*narodna predanja, pjesme, plesovi, igre, običaji, društveno-pravni odnosi*), bogata fototeka, magnetoteka i kolekcija audio zapisa. Nažalost, nakon zadnjeg rata u BiH, zbog neriješenog statusnog pitanja Zemaljskog muzeja BiH i neredovnog finansiranja, otkup predmeta je obustavljen.²⁰

Rezultati rada Odjeljenja za etnologiju, javnosti su kontinuirano (do zadnjeg rata), prezentirani putem stručnih i naučnih članaka objavljenih u časopisu Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, Etnologija,²¹ ili putem posebnih izdanja, kao i putem stalnih i tematskih izložbi u Muzeju, ili izvan Muzeja²². Na taj način Odjeljenje za etnologiju je kontinuirano ispunjavalo zadatak zbog kojega je Zemaljski muzej BiH i osnovan—*zadatak čuvanja, znanstvene obrade i prezentiranja materijalnog i nematerijalnog, nepokretnog i pokretnog kultur-*

¹⁸ Vlajko Palavestra, Đenana Buturović i Radmila Kajmaković, Naučna djelatnost u oblasti etnologije 1888.-1988., Spomenica, str. 137, 156.

¹⁹ Zorislava Čulić, Muzeološki rad etnološkog odjeljenja u razdoblju od 100 godina (1888.-1988.), Stručni kadar i otkup predmeta, Otkup etnografskih predmeta, Spomenica, str. 265 i 280.

²⁰ Iako rijetko, još uvijek se događa da građani, želeći neki predmet iz porodičnog naslijeđa sačuvati, isti poklanjaju Muzeju. 2005. godine na poklon je dobijeno tek 20-tak predmeta, a niti jedan otkupljen.

²¹ Smilja Lubičić, Izdavačka djelatnost Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine 1889.-1985., Spomenica, str. 171.

²² Zorislava Čulić, Izložbe Odjeljenja za etnologiju, Spomenica, str. 268.

nog naslijeđa naroda Bosne i Hercegovine. Muzejski predmeti, prema kolekcijama, smješteni su u depoe, a brigu o njima, pored kustosa, vode konzervator i preparatori za tekstil, drvo i metal.

I pored brojnih poteškoća s kojima se u svom radu u proteklih 117 godina suočavalo, doprinos očuvanju pokretnog materijalnog, ali i nematerijalnog naslijeđa kroz rad Odjeljenja za etnologiju Zemaljskog muzeja BiH, može se ocijeniti velikim. Njegova uloga u zaštiti kulturnog naslijeđa Bosne i Hercegovine se ogleda u sljedećem: kontinuiran rad na prikupljanju i čuvanju etnografskih predmeta i folklorne građe od osnivanja Zemaljskog Muzeja BiH do danas; sistematska etnografsko-folkloristička istraživanja svih etničkih i regionalnih cjelina u Bosni i Hercegovini; znanstvena obrada prikupljene građe i rezultati rada objavljeni u Glasniku Zemaljskog muzeja BiH, Etnologija, ili posebnim izdanjima Zemaljskog muzeja BiH; postavljanje stalnih i tematskih izložbi, putem kojih se ukazuje na vrijednosti i značaj tradicionalne kulture i vrši edukacija građana; briga o predmetima na principima suvremene muzeologije; vođenje dokumentacije o svakom predmetu ili zapisu.

Nakon Drugog svjetskog rata, u ex Jugoslaviji, osnovani su zavodi za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti (republički i regionalni), te doneseni Zakoni o zaštiti kulturnog naslijeđa (1945., 1947., 1965. godine). Putem ovih institucija je vršena zaštita kulturnog, historijskog i prirodnog naslijeđa na području Bosne i Hercegovine. Godine 1970. je usvojena *Konvencija o mjerama za zabranu i sprečavanje nedozvoljenog uvoza, izvoza i prijenosa svojine kulturnih dobara*. Izrađen je formular Rješenja o dozvoli izvoza na nivou ex Jugoslavije, ali npr. nije zabilježen slučaj zabrane/dozvole izvoza ćilima iz Bosne i Hercegovine. Nada Dijić-Kowalsky napominje da se „pojam *etnografski*, odnosno *etnološki spomenik* unosi u postojeću legislativu ex Jugoslavije tek od 1967. godine”.²³ *Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine*, usvojena je 1970. godine u Parizu, ali se niti u njoj ne pominju etnografski predmeti.²⁴ Istovremeno, briga o pokretnom kulturnom naslijeđu je bila veoma slabo regulirana zakonskim propisima. U članu 2., *Zakona o zaštiti i korištenju kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa*, iz 1985. godine, kaže se: *Pokretnim kulturno-historijskim naslijeđem smatraju se ona dobra koja su po svojoj prirodi pokretna. Tu spadaju djela iz oblasti*

²³ Nada Duić-Kowalsky, Sekcija: Etnologija i zaštita kulturne baštine (voditelj: Žarko Španiček) Etnološka tribina 24, vol. 31, Zagreb 2001., str. 165, 168. U Hrvatskoj se od 1999. godine koristi termin kulturno dobro, a pojam etnografski je zamijenjen pojmom antropološko kulturno dobro. ... Prema Zakonu o zaštiti kulturnih dobara R Hrvatske iz 1999.g., vrste kulturnih dobara su: nepokretna, pokretna, nematerijalna (razni oblici i pojave duhovnog stvaralaštva što se prenose predajom ili na drugi način,...).

²⁴ Mevlida Serdarević, nav. djelo, str. 35, (pojam muzejski materijal vjerovatno podrazumijeva i etnografske predmete, iako to nije posebno navedeno, prim. aut.).

*likovnih i primijenjenih umjetnosti, zanatstva i tehnike, muzejski materijal, arhivska građa, „vrijedne biblioteke, stare i rijetke knjige”, film i filmski materijal.*²⁵

Zaštita etnografskih predmeta, u drugoj polovici XX stoljeća, nedovoljno je bila obuhvaćena zakonskim propisima, a u praksi veoma teško provedena. Carinske službe, a niti zavodi za zaštitu spomenika kulture nisu imali instrumente kojima bi osporili odliv etnografskih predmeta iz zemlje. Sedemdesetih godina, u vrijeme masovnih radničkih migracija, u razvijenije dijelove bivše domovine, ili u zemlje zapadne Europe, zabilježen je povećan interes za etnografskim predmetima. Historija se ponovila. Sredinom XIX st., putujući Bosnom, putopisci i avanturisti, zadivljeni egzotičnošću odjevnih i upotrebnih predmeta, otkupljivali su ih i njima ukrašavali svoje domove. U drugoj polovici XX st., nekvalificirani radnici, u koferima, kao svoj osobni prtljag, u nepovrat su odnijeli neprocjenjivo blago u obliku dijelova narodnih nošnji, upotrebnih predmeta, muzičkih instrumenata i inih predmeta koje su poklanjali poslodavcima u zemljama Zapadne Europe, kako bi sebi obezbijedili bolje radno mjesto ili nekoliko neplaćenih dana da produže boravak u rodnom kraju. Nakon zadnjeg rata u Bosni i Hercegovini, samozvani antikvari u bescijenje otkupljuju različite upotrebne predmete iz porodičnog naslijeđa, koji su veoma zanimljiv suvenir za porodice vojnika mirovnih snaga u BiH. Promatrano iz današnje perspektive, kada Zemaljski muzej BiH ne dobija sredstva za otkup predmeta, te doprinos Odjeljenja za etnologiju zaštititi kulturnog naslijeđa u Bosni i Hercegovini još više dobija na značaju.

Iako je sintagma *kulturno naslijeđe* veoma široka, ipak se dešava da mnogi predmeti materijalnog naslijeđa, a istovremeno i mnogi objekti nematerijalnog kulturnog naslijeđa, ostanu izvan obuhvatnosti ove kategorije. Najbolji primjer za to su etnografski predmeti koji svojim izgledom običnog upotrebno predmeta pružaju varljivu sliku o sebi. Zaštitom tradicionalnog graditeljstva (koje je jedino bilo obuhvaćeno Zakonom o zaštiti), bavili su se najčešće arhitekti ili historičari umjetnosti, dok pokretni etnografski predmeti (izuzev rijetkih primjeraka skupocjenih odjevnih predmeta, nakita ili oružja), nisu bili obuhvaćeni zaštitom. Istu sudbinu dijelilo je i nematerijalno naslijeđe (usmena narodna tradicija, običaji, vjerovanja i dr.). Zakonski propisi kojima su bili obuhvaćeni etnografski predmeti, u praksi su bili teško provodivi, jer su ovi predmeti iznošeni kao dio osobnog prtljaga.

I pored toga što zaštita kulturnog naslijeđa u Bosni i Hercegovini ima prilično dugu tradiciju, o kulturnom naslijeđu, odnosno o tome šta čini njegov predmet, u zadnjem desetljeću se dosta često govorilo. Više puta, na različitim nivoima, vođene su rasprave i usvajani zakoni kojima je regulirana zaštita

²⁵ M. Serdarević, nav. djelo, str. 33.

kulturnog naslijeĀa ili muzejske djelatnosti. MeĀutim, stručnjaci koji su direktno uključeni u rad na zaštiti kulturnog naslijeĀa još uvijek nailaze na veliki broj pitanja koja nisu obuhvaćena zakonskim propisima.

Početkom XXI stoljeća, brigu o zaštiti kulturnog naslijeĀa, pored Zemaljskog muzeja BiH, koji još uvijek nije dobio status državne ustanove, preuzimaju zavodi za zaštitu historijskog, kulturnog i prirodnog naslijeĀa na nivou kantona, odnosno na nivou entiteta u BiH. Ove institucije, putem Zakona o zaštiti kulturnog naslijeĀa ili Zakona o muzejskoj djelatnosti, definiraju pojam kulturnog naslijeĀa, propisuju kriterije za njegovo vrednovanje, propisuju metodologiju zaštite i očuvanja kulturnog naslijeĀa, donose zakonske propise koji reguliraju sustav zaštite, itd.²⁶ Neophodno je istaći da u pomenutim institucijama u Bosni i Hercegovini nikada nije bio zaposlen niti jedan etnolog. Na državnom nivou djeluje Komisija za zaštitu historijskog i kulturnog naslijeĀa, a ponuĀeni Nacrt Zakona do kraja 2005. godine nije usvojen.

Rezime

Odjeljenje za etnologiju i njegova uloga u očuvanju kulturnog naslijeĀa

Pri pomenu kulturnog naslijeĀa, prva misao se veŹe za arhitektonske objekte historijske vrijednosti, zatim za arheološka nalazišta, ili za one segmente tradicionalne kulture Źivljenja koje prezentiraju folklorna udruŹenja. Veoma rijetko, sintagma "kulturno naslijeĀe" asocira na upotrebne predmete naše svakodnevnice, odnosno na nematerijalno naslijeĀe, godišnje obiĀaje i obiĀaje vezane za Źivotni ciklus, narodna vjerovanja i narodno lijećenje, usmena narodna predanja, društvene igre, jezik, itd.

Svijest o znaĀaju i potrebi Āuvanja kulturnog naslijeĀa Bosne i Hercegovin, prisutna je na našim prostorima više od 150 godina. Osnivanjem Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, 1888. godine, unutar kojeg su rad započela dva odjeljenja: Arheološko, u sastavu kojeg je radio i etnografski odjel, i PrirodnjaĀko odjeljenje, stvoreni su uvjeti za organiziranu zaštitu kulturnog naslijeĀa. Unutar Odjeljenja za etnologiju, započeo je sistematski rad na prikupljanju, nauĀnoj obradi, Āuvanju i izlaganju etnografskog i folklornog naslijeĀa naroda u Bosni i Hercegovini. Od 1957. godine je započela praksa sistematskih etnološko-folkloristiĀkih istraŹivanja regionalnih cjelina u Bosni i Hercegovini. Cilj ovih istraŹivanja je bio sabiranje odabrane graĀe

²⁶ Ministarstvo kulture Kantona Sarajevo: Zakon o zaštiti kulturne baštine i Zakon o muzejskoj djelatnosti, Sarajevo, 2001. g. U Ālanu 5. se spominju (napokon) i etnografski predmeti.

i osvjetljavanje procesa etničkog formiranja ispitivanog stanovništva. Naučno-istraživački rad na terenu praćen je i sistematskim otkupom predmeta, u cilju popunjavanja sistematskih zbirki. Do danas, u kolekcijama Odjeljenja, sakupljeno je oko 20.000 predmeta materijalne kulture, više stotina tisuća zapisa folklorne građe bogata fototeka, magnetoteka i kolekcija audio zapisa.

Zaštita etnografskih predmeta, u drugoj polovici XX stoljeća, nedovoljno je bila obuhvaćena zakonskim propisima, a u praksi veoma teško provođena. I pored toga što zaštita kulturnog naslijeđa u Bosni i Hercegovini ima dugu tradiciju, stručnjaci koji su direktno uključeni u rad na zaštiti kulturnog naslijeđa, još uvijek nailaze na veliki broj pitanja koja nisu obuhvaćena zakonskim propisima.

Summary

Department of Ethnology and its role in preservation of cultural heritage

When cultural heritage is mentioned, what comes to our attention first are architectural objects of historical value, followed by archeological findings, or segments of traditional culture of life that are being presented by folklore societies. Very seldom, the term cultural heritage connects to usage of every day utensils such as the non material heritage, it is more inhabited in forms of annual traditions or similar traditions associated to the life cycle such as certain beliefs, traditional healing, story telling, language, etc.

The awareness of importance to preserve Bosnia and Herzegovina's cultural heritage was raised and continues its existence in the territories for over 150 years. When National museum of Bosnia and Herzegovina was founded in year 1888, two departments have started with their work; Department of Archeology in which subdivision of ethnography was occupied and the Natural history Department, subsequently conditions were obtained for organized preservation of cultural heritage. Within the Department of Ethnology, systematic work of collecting, scientific research, preserving and exhibiting of ethnographic and folkloric heritage of Bosnia and Herzegovina's natives has begun. Since year 1957 active systematic research in ethnologic-folkloristic field has begun, in all regions of Bosnia and Herzegovina. The main goal of the research was to collect chosen structures and to enlighten the process of ethnical formation of the interviewed general public. Scientific field research was followed by systematic purchase of items required to systematically complete the collection. Until present day collections within Ethnology department

hold about 20000 items of material nature, few hundred thousands folkloristic transcripts, a rich photographic evidence and audio collection.

Preservation of ethnographical items in the second half of the twentieth century was not sufficiently protected by the written laws and in practice it was hard to apply those laws. And beside the fact that the protection of cultural heritage in Bosnia and Herzegovina has a long tradition, professionals who are directly taking part in the preservation and protection of the cultural heritage still come upon many questions and concerns which are not incorporated in the written laws.

Key words:

cultural heritage; protection of ethnographic and folkloric heritage.